

O umjetnosti situla

(j. kastelic, g. mansuelli, k. kromer:
»umetnost situla«
jugoslavija, beograd, 1964)

ivo babiĆ

Nakon niza izdanja »Jugoslavije« s područja likovnih umjetnosti dobili smo još jednu knjigu: »Umetnost situla«. O situlama, brončanim ukrašenim posudama koje su služile prilikom gozba ili obreda, u navedenoj knjizi pišu: Jože Kastelic: **Praznik situla, Situle u svom sopstvenom svetu, Situle u imaginarnom muzeju**; Guido Mansuelli: **Istok, Jadran, Etruria i situlska umetnost** i Karlo Kromer: **O hronologiji situlskih spomenika**. Oni nas iscrpno upoznaju s kompleksom umjetnosti situla, s njenom rasprostranjenošću i vremenskim određenjima. Međutim, može se zamjeriti autorima da ne postoji skladna koordinacija između pojedinih poglavlja: između možda i suviše slobodno lirski intoniranih tekstova Jože Kastelica i tekstova Guida Mansuellija koji se zadržava na osvjetljavaju samo jednog dijela te problematike, pa onda šturog razmatranja Karla Kromera o kronologiji.

Situle su pronađene kod nas u Sloveniji, u sjevernoj Italiji, u alpskom i subalpskom prostoru. Najstarije od njih, situla iz Stične i iz Hallstatta, npr., imaju ukrašene samo poklopce. Mlade, potječući otprilike s konca VI i početka V stoljeća: situla iz Certose (Museo civico, Bologna), iz Bologne (Museum of art, Providence), iz Vačea (Ljubljana, Narodni muzej) s figuralnom friznom dekoracijom po cijeloj površini posude, predstavljaju vrhunac situlske umjetnosti. Kasnije u keltsko doba njihova se dekoracija reducira na svega jedan pojas — mijenja se i sama sagma posude dobijajući izbočen oblik, kao npr. situle iz Valčine Vasi u Sloveniji i iz Kuferna u Austriji. Situle, kao raskošni, metalni predmeti ilustriraju opću tendenciju rane antike za bogatstvom, za luksuzom kojem teži ratnička aristokracija, i sam metal, bronza, bio je dragocjen i teško dobavljiv, dostupan samo bogatima. Homer s divljenjem i u tancine opisuje Nestorovu čašu, Ahilejev št.t, što govori i o cijenjenosti toreutičkih vještina koje su bile pod vrhovnom zaštitom Hefesta.

Bogati grobni prilozi ilirskih dostojanstvenika u ogromnim mogilama sadrže dragocjene importirane predmete. Na nekima su čak vidljivi skitski utjecaji. U starijem razdoblju, tj. otprilike prije VI stoljeća, ilir-

ska plemena s istočnih područja nalaze se pod neposrednim utjecajem grčke civilizacije; grobnice iz Trebeništa sadrže zlatne maske arhajskog tipa, u Glasincu su pronađeni vrijedni primjerci korintske toreutike. Zapadna područja bila su kasnije pod utjecajem Etrurije, koja je i sama transmisija grčke kulturne emanacije prema Srednjoj Evropi.

Situlska je umjetnost pod direktnim utjecajem Etrurije, tako npr. na čuvenoj situli iz Bologne nalazimo etruski natpis. Situle su uglavnom bile importirane s područja Este-Certosa kulture.

Geneza, objašnjenje situlske umjetnosti ne može se svesti samo na etruske utjecaje. Ta umjetnost zbog svoje perifernosti — udaljenosti od žarišta Grčke i Etrurije sadrži niz osebnosti, uključivši tu i moment stilskih retardacija. U stvari ona može poslužiti kao ilustracija tih ranih antičkih perifernih umjetnosti koje odražavaju sve one složene utjecaje i ukrštanja koja su išla »jantarskim«, riječnim, morskim putovima. I ne samo to: one ukazuju na kontinuitete starijih kultura, na inerciju i vertikalnost u odnosu prema prošlosti i svu onu složenost, slojevitost života i odnosa. Međutim, ta umjetnost je ipak tako specifična, autohtona, asimilirajući te strane utjecaje s originalnošću i formalnom antiklasičnošću perifernih kultura. Utjecaji su formalni, sadržajni, dekorativni, ali nemoguće ih je pojedinačno razlučivati — oni su tako isprepleteni.

Ukrasi na situlama izvedeni su iskucavanjem i urezivanjem u bronzi i predstavljaju savršenstvo toreutičkog umijeća. Osebnost ekspresije postignuta je upravo tim reljefnim oživljavanjem površine iskucavanjem i kasnijim dotjerivanjem dljetom čime se postiže obrisna jasnoća.

Svaki ukrasni pojas hijerarhijski strogo određuje sadržaje i likove; poseban je pojas s prikazom ratnika, posebno ophodi, obredi... I dok na starijim situlama ima elemenata grotesknosti i spontane živosti, dotle se na mlađima osjeća težnja za monumentalnošću, sabranošću, dostojanstvom, što je opća tendencija u V stoljeću od Skitije do Hispanije, kod svih naroda koji stoje pod utjecajem mediteranskih civilizacija.

Žene nose krčage, dostojanstvenici sudjeluju u ophodima, vojnici stupaju... nižu se prizori figuralne naracije u mirnim i jednolikim ritmovima svečane frizne kompozicije — kao da se figure pokreću po taktovima zvučnih i pomalo monotonih epskih heksametara.

Figure gaze cijelom nogom upravo kao arhaiski kurosi i egipatski kipovi. Prikazani su konji kako vuku kola, dakle stara asirsko-egipatska tradicija, ali prikazani su i konjanici (jahanje) što je svojstveno indoevropskim plemenima. Tematika ukazuje na utjecaje Grčke; ophodi i igre u čast pokojnika, to je davna mediteranska tradicija. Prikazani ratnici natječu se za trofeje, i sama ta aristokratska navika natjecanja provlači se kroz cijelu grčku kulturu od Homera, Pindara, Bakhida do olimpijskih, nemejskih, pitijskih, istmijskih igara. Prikazane ptice sa svojom funeralnom simbolikom odražavaju prahistorijske tradicije i kontinuitete; magijsko značenje ptica u etrurskoj religiji, u bajanjima augura. Prinošenje žrtve u krater-urnu prikazano na situli iz Vačea podsjeća na prizor sa sarkofaga iz Hagije Triade. Pri dnu posude ukrasni pojas sadrži figure životinja, grifone, npr., iz situle iz Benvenutia što nesumnjivo ukazuje na utjecaje ex oriente, na jonske zoomorfne frizove, koji i sami imaju korijenje u kompleksu još starijih istočnih kultura. Repertoar bizarne kasno halštatske dekoracije (horror vacui, simetrija u prikazivanju, vrpčasti ukrasi) ukazuje na prahistorijske tradicije, na utjecaje Sjevera, naročito na starijim situlama. Gestualnost, izokefalno nizanje likova podsjeća na rane jonske frizove, dok su analogije s italjskim stelama, naročito s felskinkim nesumnjive, osobito kad je riječ o tretiranju površine artikulirane plitkim reljefima.

Žene s velom preko glave, capite velato, dostojanstvenici u svojim specifičnim nošnjama, šeširima, teško

naoružani ratnici otkrivaju prohujali život: lov, povorke... pružajući čitav niz likovno čitljivih podataka.

Razgledajući tehnički besprijeorne fotografije Mladena Grčevića, osjećam kako iz tih situla izbija nešto što bih se usudio nazvati metafizičkim, jer one ovako izdvojene iz svojih vremenskih prostornih okvira, iz historijskog konteksta predstavljaju svojevrsne depeyemente, što je uostalom sudbina svih takvih predmeta izloženih u staklenim vitrinama muzeja.

Fotografije u boji reproduciraju najrazličitije valere zelenkastih patina bronze: šarene i bogate nanose vremena. Fotografije, iako polaze od realnosti, predstavljaju realnost za sebe. Kako je ipak njihov glavni cilj informacija i ilustracija, postoji opasnost da one stvore krivi pojam o prikazanom objektu. U našem slučaju prikazani su često samo detalji posuda, pa se može dogoditi da zamislimo situle kao vrlo velike, dok su u stvari njihove veličine skromne.

Svaka konfrontacija s historijom, s umjetnošću prošlosti postavlja problem misaonog, emocionalnog odnosa. U našem slučaju, da li će se naša razmatranja i imaginacija iscrpiti u uživljavanju u ljepote figura, boja patina i u konstataciji razaranja i prolaznosti vremena ili ćemo pokušati, a to ovisi najviše o prezentaciji materijala, da to učinimo i ilustracijom izvjesnog historijskog intervala. Stoga naše situle pokušajmo zamisliti onako sjajne, raskošno nove, pa nek nam onda govore i o intenzivno proživljenom životu, a ne samo o razaranjima i prolaznosti. U tome i jest vrijednost ove knjige, koja otkriva likovne vrijednosti situla, rasvjetljava jedan period historije s konstelacijom datosti iz kojih one proizlaze; ali i ova knjiga, kao i sve njoj srodne, potiče pitanja o mnogim spornim problemima ideje imaginarnog muzeja uopće.